УДК 341.3
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.5/54

Приполова Л. І.
https://orcid.org/0000-0002-8429-1866
Національний університет оборони України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз національних моделей імплементації норм міжнародного гуманітарного права та визначено можливості використання їх окремих елементів для вдосконалення української системи. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення ефективної реалізації норм міжнародного гуманітарного права в умовах повномасштабної збройної агресії проти України, що актуалізує питання практичної спроможності національних правових та інституційних механізмів. В межах роботи було здійснено аналіз досвіду Німеччини, Франції, Швейцарії, Великої Британії, Канади, Австралії, Нідерландів та Бельгії щодо імплементації норм міжнародного гуманітарного права, визначено особливості функціонування відповідних механізмів та окреслено напрями їх удосконалення в Україні. Застосовано порівняльно-правовий та формально-юридичний методи, а також аналіз нормативно-правових актів, міжнародних документів, офіційних матеріалів і наукових публікацій.

Встановлено, що зарубіжні моделі поєднують криміналізацію міжнародних злочинів, визначення юрисдикції, регулювання відповідальності командирів та інших начальників, спеціалізацію органів кримінальної юстиції, міжвідомчу координацію, документування злочинів і моніторинг стану імплементації міжнародного гуманітарного права. Обґрунтовано, що для України зарубіжний досвід має значення не для створення принципово нової системи, а для вдосконалення вже сформованої нормативної та інституційної основи. Визначено напрями такого вдосконалення: узгодження кримінального та кримінального процесуального законодавства з міжнародними стандартами, забезпечення ефективного застосування положень про відповідальність командирів та інших начальників, розвиток спеціалізації органів кримінальної юстиції, посилення міжвідомчої координації, стандартизація документування міжнародних злочинів і роботи з цифровими матеріалами, удосконалення механізмів захисту потерпілих та системного державного моніторингу імплементації міжнародного гуманітарного права.

Ключові слова: *міжнародне гуманітарне право, імплементація, міжнародні злочини, командна відповідальність, юрисдикція, міжвідомча координація, воєнні злочини, Україна.*

Постановка проблеми. Міжнародне гуманітарне право (МГП) встановлює основні правила захисту жертв збройних конфліктів та обмеження засобів ведення війни. Ці правила закріплено в Женевських конвенціях 1949 р. та додаткових протоколах 1977 р., а Україна є учасницею Женевських конвенцій 1949 року з 1954 року та Додаткових протоколів I і II 1977 року з 1990 року. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України та масштабні й систематично документовані порушення норм МГП актуалізували питання подальшого розвитку та ефективності вже сформованої в Україні системи їх імплементації, зокрема механізмів захисту цивільного населення, документування порушень, розслідування воєнних злочинів та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності [1; 2].

Актуальність дослідження зарубіжного досвіду зумовлена тим, що ефективність норм МГП визначається не лише їх міжнародно-правовим закріпленням, а передусім спроможністю держави забезпечити їх реалізацію у національній правовій та інституційній системі. У різних державах сформувалися відмінні механізми такої реалізації: від спеціальної криміналізації міжнародних злочинів і встановлення універсальної юрисдикції до створення спеціалізованих інституцій, запровадження міжвідомчої координації,

© Приполова Л. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

інтеграції норм МГП у військову доктрину та підготовку військовослужбовців. Водночас практика застосування цих механізмів засвідчує, що наявність відповідних нормативних положень сама по собі не гарантує їх ефективного виконання. Важливого значення набувають інституційна спроможність держави, чіткий розподіл повноважень між компетентними органами, належне документування порушень, забезпечення доказової бази та невідворотність відповідальності за міжнародні злочини. Саме тому порівняльне дослідження національних моделей імплементації МГП дає можливість визначити не лише їх переваги, а й потенційні механізми, доцільні для адаптації до правової системи України в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські дослідники приділяють значну увагу питанням практичної реалізації норм МГП та забезпечення захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту. Зокрема, О. В. Мартинюк, В. В. Ципцюра та А. І. Безносюк досліджують правовий захист цивільного населення крізь призму імплементації норм МГП та взаємозв'язку національних і міжнародних механізмів відповідальності [3].

Окремим напрямом наукових досліджень є документування та доказування воєнних злочинів. Д. Є. Денищук аналізує особливості фіксації відомостей про воєнні злочини в Україні та роль різних суб'єктів у формуванні доказової бази [4]. Сучасні дослідження також звертають увагу на використання цифрових джерел та OSINT під час документування воєнних злочинів, питання їх верифікації та процесуального оформлення [5]. Водночас окремий блок проблематики становить відповідальність командирів та інших начальників за воєнні злочини. А. Бориславська досліджує доктрину командної відповідальності у міжнародному праві та її співвідношення з національною правовою системою України, зокрема у контексті положень Римського статуту та Кримінального кодексу України [6].

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати досвід низки країн (Німеччини, Франції, Швейцарії, Великої Британії, Канади, Австралії, Нідерландів, Бельгії) щодо імплементації норм МГП та контролю за ними, і на цій основі окреслити напрями вдосконалення українського законодавства й практики реалізації норм МГП.

Методи дослідження включали аналіз законодавчих актів (Конституції України, КК України, законів№ 3909-IX[7],№ 4012-IX[8],№ 4499-IX[9]) та міжнародних звітів (МКЧХ, ООН, МКС) і публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців. У статті використано порівняльно-правовий підхід для зіставлення моделей імплементації.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: з'ясувати особливості імплементації норм МГП на національному рівні; дослідити зарубіжні підходи до правового та інституційного забезпечення реалізації норм МГП; здійснити порівняльний аналіз зарубіжного досвіду та практики його реалізації в Україні; визначити напрями використання зарубіжного досвіду для вдосконалення механізмів імплементації норм МГП в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні на основі порівняльно-правового аналізу зарубіжних моделей імплементації МГП напрямів удосконалення національної системи України з урахуванням її вже сформованої нормативної та інституційної основи

Виклад основного матеріалу. МГП встановлює систему норм, спрямованих на захист осіб, які не беруть або перестали брати безпосередню участь у бойових діях, а також на обмеження засобів і методів ведення війни. Основу договірного регулювання цієї сфери становлять чотири Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи I і II 1977 року [10]. Україна є учасницею Женевських конвенцій з 1954 року, а Додаткових протоколів I і II – з 1990 року. Водночас сама участь держави у міжнародних договорах у сфері МГП не забезпечує автоматичного виконання їх положень на національному рівні. Ефективна імплементація передбачає комплекс законодавчих, адміністративних, організаційних та практичних заходів, спрямованих, зокрема, на забезпечення кримінальної відповідальності за серйозні порушення МГП, підготовку військовослужбовців, поширення знань про МГП, інтеграцію його норм у військову практику та функціонування механізмів контролю за їх дотриманням.

Україна має сформовану нормативну та інституційну основу реалізації МГП, однак повномасштабна війна продемонструвала необхідність подальшого вдосконалення окремих її складових. Зокрема, актуальними залишаються питання узгодженості кримінально-правового регулювання міжнародних злочинів із сучасними міжнародними стандартами, ефективності міжвідомчої взаємодії, належного документування та збереження доказів, забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності, а також практичної інтеграції норм МГП у систему військової підготовки та управління. У зв'язку з цим дослі-

дження зарубіжного досвіду має значення не для запровадження в Україні принципово нових механізмів, а для порівняння існуючих моделей їх функціонування та визначення можливих напрямів удосконалення національної системи імплементації МГП.

В умовах повномасштабної війни з 2022 року практична реалізація норм МГП набула особливого значення. Масштаб та інтенсивність бойових дій зумовили значне навантаження на національні механізми документування, розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо міжнародних злочинів. Серед актуальних проблем залишається забезпечення належної кваліфікації конкретних діянь відповідно до норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, своєчасне збирання і збереження доказів, у тому числі цифрових, а також забезпечення їх подальшої процесуальної придатності. Окремого значення набуває міжвідомча взаємодія, оскільки документування та розслідування міжнародних злочинів здійснюється із залученням різних органів державної влади та потребує узгодженості їхніх дій. Водночас розвиток національної системи відповідальності за міжнародні злочини продовжується, зокрема у зв'язку з ратифікацією Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду у 2024 році. Тому актуальним завданням залишається не створення принципово нових механізмів імплементації МГП, а подальше вдосконалення вже існуючих правових та інституційних інструментів з урахуванням масштабів сучасного збройного конфлікту, практики їх застосування та зарубіжного досвіду.

Окремої уваги потребує подальше вдосконалення міжвідомчої координації у сфері імплементації МГП та захисту цивільного населення. В Україні відповідні функції вже виконує Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні, утворена постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 329 [11]. Водночас сучасні масштаби збройного конфлікту зумовлюють необхідність посилення її координаційної, аналітичної та моніторингової спроможності. Показовим є досвід Швейцарії, де функціонує Міжвідомчий комітет з міжнародного гуманітарного права, який забезпечує координацію діяльності державних органів у цій сфері та взаємодію з науковими установами, громадянським суспільством і МКЧХ. Такий досвід може бути врахований Україною під час подальшого вдосконалення національного механізму імплементації МГП.

Багато держав мають усталені моделі впровадження МГП в національне право. У Німеччині впровадження МГП здійснено через Völkerstrafgesetzbuch (Кодекс міжнародних злочинів – VStGB) 2002 р., доповнено положеннями про злочин агресії, які набули чинності 1 січня 2017 р. [12]. Цей закон включає визначення геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів на рівні національного кримінального законодавства. Особливістю є екстратериторіальна юрисдикція: відповідно до параграфу 1, злочини переслідуються навіть якщо скоєні поза межами Німеччини без зв'язку з нею. Кодекс також запроваджує відповідальність командирів за дії підлеглих (параграф 4) і встановлює, що такі злочини не мають строку давності (пар. 5).

У Франції норми міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права імплементовано, зокрема, через положення Кримінального кодексу. Окремий Livre IV bis «Про воєнні злочини та правопорушення» (статті 461-1–462-11), запроваджений законом від 9 серпня 2010 р., визначає склад воєнних злочинів та встановлює відповідальність за їх вчинення [13]. Злочини проти людяності врегульовані окремо у статтях 211-1–213-4-1 Кримінального кодексу. Важливою особливістю французької моделі є спеціалізація органів кримінальної юстиції. Національна антитерористична прокуратура (PNAT), створена у 2019 р., має компетенцію щодо злочинів проти людяності та воєнних злочинів [14]. При Паризькому суді також функціонує спеціалізований підрозділ у справах щодо міжнародних злочинів. Французький досвід становить інтерес для України насамперед у частині поєднання кодифікації міжнародних злочинів у національному законодавстві зі спеціалізацією органів їх розслідування та судового розгляду.

У Швейцарії норми міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права імплементовано у Кримінальному кодексі, зокрема у статтях 264–264m. Стаття 264 передбачає відповідальність за геноцид, ст. 264a – за злочини проти людяності, а статті 264b–264j регулюють відповідальність за воєнні злочини. Окремо ст. 264k встановлює кримінальну відповідальність начальників за невжиття належних заходів для запобігання міжнародним злочинам або забезпечення переслідування їх виконавців. Важливою особливістю швейцарської моделі є застосування принципу універсальної юрисдикції. Відповідно до ст. 264m Кримінального кодексу, особа може підлягати кримінальному пересліду-

ванню у Швейцарії за міжнародні злочини, вчинені за кордоном, якщо вона перебуває на території Швейцарії та не була видана іншій державі або міжнародному кримінальному суду. Водночас важливим елементом національної системи імплементації МГП є Міжвідомчий комітет з міжнародного гуманітарного права, створений Федеральною радою Швейцарії у 2009 р. Комітет забезпечує міжвідомчу координацію та сприяє обміну інформацією з іншими суб'єктами, залученими до імплементації МГП [15].

У Великій Британії імплементація норм МГП забезпечується комплексом нормативно-правових актів. Geneva Conventions Act 1957 р. криміналізує серйозні порушення Женевських конвенцій, а International Criminal Court Act 2001 імплементує відповідні положення Римського статуту та передбачає відповідальність за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини [16]. Важливим елементом системи є спеціалізація органів розслідування та координації. Воєнні злочини та інші міжнародні злочини розслідує спеціалізована War Crimes Team у складі Metropolitan Police, а питання імплементації МГП координує UK National Committee on International Humanitarian Law, до якого входять представники урядових структур та Британського Червоного Хреста [17]. Для України британський досвід становить практичний інтерес насамперед у частині поєднання нормативної імплементації МГП зі спеціалізацією органів розслідування та міжвідомчою координацією.

У Канаді імплементація норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права здійснюється на основі Crimes Against Humanity and War Crimes Act 2000 (S.C. 2000, c. 24), який також спрямований на імплементацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду [18]. Стаття 4 встановлює кримінальну відповідальність за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини, а статті 6 і 8 передбачають можливість переслідування таких злочинів, вчинених за межами Канади, за визначених законом юрисдикційних умов. Особливістю канадської моделі є також закріплення відповідальності військових командирів та інших начальників за невжиття належних заходів для запобігання міжнародним злочинам або притягнення винних до відповідальності. Такий підхід становить практичний інтерес для України у частині подальшого вдосконалення національного законодавства щодо відповідальності за міжнародні злочини та юрисдикції щодо діянь, вчинених за межами держави.

В Австралії імплементація положень Римського статуту забезпечується, зокрема, International Criminal Court Act 2002, який регулює співробітництво держави з Міжнародним кримінальним судом, включаючи виконання його запитів про співробітництво та тимчасовий арешт [19]. Водночас склади геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів закріплені у Division 268 Criminal Code Act 1995. Кодекс передбачає також розширену географічну юрисдикцію щодо цих злочинів [20]. Для України австралійський досвід становить інтерес у частині чіткого розмежування механізмів співробітництва з МКС та національної криміналізації міжнародних злочинів, а також законодавчого врегулювання екстратериторіальної юрисдикції.

У Нідерландах імплементація норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права здійснюється на основі Wet internationale misdrijven (Закону про міжнародні злочини) 2003 р [21]. Закон криміналізує геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини, а також катування, і встановлює відповідні правила юрисдикції. Зокрема, нідерландське кримінальне законодавство може застосовуватися до злочинів, вчинених за межами держави, якщо підозрюваний перебуває в Нідерландах, потерпілим є громадянин Нідерландів або злочин вчинено громадянином Нідерландів. Для більшості передбачених законом міжнародних злочинів строк давності кримінального переслідування не застосовується. Нідерландська модель становить практичний інтерес для України у частині системної криміналізації міжнародних злочинів, чіткого визначення юрисдикції щодо діянь, вчинених за межами держави, та забезпечення невідворотності кримінального переслідування за найбільш тяжкі міжнародні злочини.

Бельгія була однією з європейських держав, яка ще у 1993 р. закріпила широкий принцип універсальної юрисдикції щодо тяжких порушень міжнародного гуманітарного права. Закон від 16 червня 1993 р. передбачав можливість переслідування таких злочинів незалежно від місця їх вчинення. У 2003 р. законодавство було істотно переглянуто, що призвело до обмеження первісної моделі універсальної юрисдикції [22]. Станом на 2026 р. правове регулювання міжнародних злочинів здійснюється вже в межах нового Кримінального кодексу Бельгії, який набув чинності 1 вересня 2026 р. Він передбачає відповідальність, зокрема, за геноцид та злочини проти людяності, а бельгійське право встановлює без-

строковість кримінального переслідування за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини [23]. Для України бельгійський досвід становить інтерес насамперед як приклад еволюції механізму універсальної юрисдикції: від широкої моделі 1993 р. до її подальшого законодавчого обмеження та сучасного кодифікованого регулювання міжнародних злочинів. Він демонструє необхідність узгодження юрисдикційних механізмів із процесуальними правилами та міжнародно-правовими зобов'язаннями держави.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду дає підстави визначити напрями подальшого вдосконалення вже сформованої в Україні системи імплементації міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Досвід Канади, Нідерландів, Німеччини, Швейцарії та Великої Британії демонструє значення системного поєднання кримінально-правових норм, юрисдикційних механізмів, спеціалізації органів розслідування та судового переслідування, а також міжвідомчої координації. У Нідерландах, зокрема, функціонує спеціалізована International Crimes Team, яка у взаємодії з Національною прокуратурою здійснює розслідування міжнародних злочинів, тоді як у Німеччині Völkerstrafgesetzbuch передбачає комплексне регулювання геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії.

Водночас порівняльний аналіз не дає підстав стверджувати про відсутність відповідних механізмів в Україні. Після ратифікації Римського статуту та прийняття Закону України від 9 жовтня 2024 р. № 4012-IX [8] українське кримінальне законодавство було суттєво доповнено положеннями щодо злочину агресії, воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності, а також встановлено спеціальні правила кримінальної відповідальності військових командирів, інших фактичних командирів та начальників. Крім того, Кримінальний кодекс України передбачає незастосування строків давності до міжнародних злочинів, визначених статтями 437–439, 442 та 442-1, а стаття 8 встановлює спеціальні правила юрисдикції щодо окремих міжнародних злочинів, вчинених за межами України [24].

За таких умов основним напрямом подальшого вдосконалення є не створення нових правових механізмів, а забезпечення їх узгодженого та ефективного практичного застосування. Особливої уваги потребує формування сталої практики застосування положень про відповідальність військових командирів та інших начальників, визначення критеріїв фактичного командування і контролю, а також забезпечення належної взаємодії органів досудового розслідування, прокуратури та суду під час розслідування і розгляду міжнародних злочинів.

Окремий напрям становить удосконалення інституційної координації. В Україні вже функціонує Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права, утворена постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 329 [11]. Тому доцільним є не створення нового координаційного органу, а підвищення спроможності чинної Комісії шляхом посилення її аналітичної, координаційної та моніторингової функцій. Такий підхід відповідає практиці Швейцарії та Великої Британії, де національні міжвідомчі механізми виконують функції координації, аналізу стану імплементації МГП, поширення знань про його норми та підготовки відповідних звітних матеріалів.

Не менш важливим є подальше вдосконалення стандартів документування міжнародних злочинів та управління доказовою інформацією. У цьому контексті зарубіжний досвід може бути використаний не шляхом механічного запозичення окремих цифрових інструментів, а через стандартизацію процедур збору, збереження, систематизації та передачі доказів. Зокрема, канадська практика військово-поліцейських розслідувань передбачає формалізовані вимоги щодо збору доказів, збереження місця події, ідентифікації свідків та документування матеріалів розслідування. Для України відповідний досвід може бути використаний у процесі подальшого вдосконалення національних стандартів документування міжнародних злочинів.

Таким чином, зарубіжний досвід для України має передусім значення як джерело організаційних та правозастосовних рішень щодо підвищення ефективності вже існуючих механізмів імплементації МГП. Перспективними напрямами є вдосконалення практики застосування норм про командну відповідальність, підвищення ефективності юрисдикційних механізмів, посилення міжвідомчої координації, стандартизація документування міжнародних злочинів та подальше забезпечення узгодженості національної практики з міжнародними стандартами.

На основі проведеного аналізу зарубіжних моделей імплементації МГП та з урахуванням сучасного стану українського законодавства доцільно визначити комплекс напрямів для подальшого вдосконалення національної системи. При цьому йдеться не про створення принципово нової моделі імплементації МГП, оскільки Україна вже сформувала

відповідну нормативну та інституційну основу, а про підвищення її узгодженості, ефективності та практичної результативності. Зокрема, серед зазначених напрямів є наступні:

Першим напрямом є подальше узгодження кримінального та кримінального процесуального законодавства з положеннями Римського статуту та іншими міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері міжнародного кримінального права. Після ратифікації Римського статуту та внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України національне законодавство було суттєво оновлено: закріплено відповідальність за злочин агресії, воєнні злочини, геноцид і злочини проти людяності, а також спеціальні положення щодо відповідальності військових командирів, інших фактичних командирів та начальників. Подальше вдосконалення має бути спрямоване насамперед на забезпечення системного узгодження матеріальних і процесуальних норм, усунення можливих колізій та формування сталої практики їх застосування. Зарубіжний досвід Німеччини, Канади та Нідерландів демонструє значення системного законодавчого регулювання міжнародних злочинів, коли положення щодо їх складів, юрисдикції та відповідальності функціонують як взаємопов'язана правова система.

Другим напрямом є забезпечення ефективного практичного застосування положень про відповідальність командирів та інших начальників. Запровадження статті 31-1 Кримінального кодексу України створило нормативну основу для притягнення до відповідальності військових командирів, інших фактичних командирів та начальників за злочини, вчинені підлеглими, за наявності визначених законом умов. Подальшого доктринального та правозастосовного опрацювання потребують, зокрема, питання встановлення фактичного характеру командування і контролю, обізнаності або обов'язку знати про вчинення злочину, причинного зв'язку між бездіяльністю начальника та злочином підлеглого, а також критеріїв належних заходів щодо запобігання злочину, його припинення або повідомлення компетентного органу. У цьому аспекті становить інтерес досвід Німеччини, де відповідальність військових командирів та інших начальників врегульована § 4 Völkerstrafgesetzbuch.

Третім напрямом є подальший розвиток спеціалізації органів, які здійснюють розслідування та кримінальне переслідування міжнародних злочинів. Практика Нідерландів, Франції та Великої Британії демонструє значення спеціалізованих підрозділів та концентрації професійної компетентності у сфері міжнародних злочинів. Для України перспективним є подальше посилення спеціалізації слідчих, прокурорів, суддів та військових юристів, які працюють із такими категоріями кримінальних проваджень, а також забезпечення їх систематичної підготовки з питань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Важливим є формування єдиних підходів до кваліфікації міжнародних злочинів, застосування норм міжнародного права та оцінювання доказів.

Четвертим напрямом є підвищення ефективності міжвідомчої координації у сфері імплементації МГП. В Україні вже функціонує Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права, утворена постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 329 [11]. Тому створення додаткового аналогічного органу не є необхідним. Водночас доцільним є посилення практичної ролі чинної Комісії, зокрема у частині моніторингу стану імплементації МГП, аналізу законодавчої та правозастосовної практики, підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства, координації діяльності органів державної влади та взаємодії з міжнародними організаціями й експертним середовищем. Такий підхід відповідає досвіду Швейцарії та Великої Британії, де функціонують міжвідомчі механізми координації, аналізу та сприяння імплементації МГП.

П'ятим напрямом є подальша стандартизація процесів документування міжнародних злочинів та роботи з цифровими матеріалами. Сучасна практика розслідування міжнародних злочинів характеризується зростанням ролі фото- і відеоматеріалів, даних із відкритих джерел, цифрових документів та інших електронних матеріалів. У зв'язку з цим для України доцільним є забезпечення єдиних підходів до їх отримання, перевірки походження, автентифікації, збереження, передачі та процесуального використання. Йдеться не про автоматичне визнання цифрової інформації доказом, а про вдосконалення процедур, які дозволяють забезпечити її належність, допустимість, достовірність, цілісність та можливість перевірки походження. У цьому контексті корисним є зарубіжний досвід стандартизації слідчих процедур та управління доказовою інформацією, зокрема практика військово-поліцейських розслідувань у Канаді.

Шостим напрямом є подальше вдосконалення механізмів захисту та участі потерпілих у провадженнях щодо міжнародних злочинів. Ефективність імплементації МГП не може оцінюватися

виключно за кількістю зареєстрованих кримінальних проваджень або обвинувальних вироків. Важливим показником є забезпечення прав потерпілих, їх доступу до правосуддя, належного інформування про перебіг провадження, безпеки потерпілих і свідків та можливості отримання правової допомоги. У цьому аспекті доцільним є подальший розвиток передбачених законодавством механізмів державної та іншої підтримки потерпілих, удосконалення процедур їх участі у кримінальних провадженнях та забезпечення належних гарантій безпеки учасників процесу.

Сьомим напрямом є запровадження системного державного моніторингу стану імплементації МГП. Практика Швейцарії та Великої Британії демонструє можливість підготовки періодичних національних звітів про стан імплементації МГП, тоді як австралійське законодавство передбачає щорічне звітування про функціонування International Criminal Court Act 2002 та діяльність Міжнародного кримінального суду. Для України перспективним є запровадження регулярного публічного звітування про стан імплементації МГП, яке могло б містити інформацію про законодавчі зміни, результати правозастосовної практики, підготовку фахівців, діяльність органів державної влади, міжнародне співробітництво та виявлені проблеми. Такий механізм сприяв би системному виявленню напрямів подальшого вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Таким чином, зарубіжний досвід свідчить, що ефективна імплементація міжнародного гуманітарного права залежить не від наявності одного універсального правового механізму, а від узгодженого функціонування нормативних, інституційних та процесуальних інструментів.

Висновки. Проведений порівняльно-правовий аналіз засвідчив, що сучасні моделі імплементації МГП характеризуються поєднанням нормативних, інституційних та процесуальних механізмів його реалізації. Зарубіжний досвід Німеччини, Франції, Швейцарії, Великої Британії, Канади, Австралії, Нідерландів та Бельгії демонструє різні підходи до криміналізації міжнародних злочинів, визначення юрисдикції, відповідальності командирів та інших начальників, спеціалізації органів кримінальної юстиції, міжвідомчої координації та документування міжнародних злочинів.

Українське законодавство вже містить комплекс положень щодо відповідальності за злочин агресії, воєнні злочини, геноцид і злочини проти людяності, встановлює спеціальні правила юрисдикції та передбачає кримінальну відповідальність військових командирів, інших фактичних командирів та начальників. Водночас практика застосування зазначених положень потребує подальшого формування та систематизації з урахуванням міжнародних стандартів і практики інших держав.

Основними напрямами подальшого вдосконалення української моделі є узгодження кримінального та кримінального процесуального законодавства з положеннями Римського статуту та іншими міжнародно-правовими зобов'язаннями України, забезпечення ефективного застосування положень про командну відповідальність, розвиток спеціалізації органів кримінальної юстиції, посилення координаційної та аналітичної спроможності Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права, стандартизація процесів документування міжнародних злочинів і роботи з цифровими матеріалами, удосконалення механізмів захисту потерпілих та розвиток системного державного моніторингу стану імплементації МГП.

Таким чином, подальше дослідження має бути спрямоване на аналіз практики застосування оновлених положень Кримінального кодексу України, зокрема щодо міжнародних злочинів, а також на оцінювання ефективності механізмів міжвідомчої координації, доказування та захисту потерпілих.

Список літератури:

1. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Поводження з цивільними особами, позбавленими волі в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну. 23 вересня 2025 р. URL: https://ukraine.ohchr.org/en/treatment-of-civilians-deprived-of-their-liberty-in-the-context-of-the-armed-attack-by-the-russian-federation-against-ukraine

2. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Вимушене переміщення з території України, окупованої Російською Федерацією: примусове переміщення і депортація, перешкоди для повернення та права внутрішньо переміщених осіб. 20 березня 2026 р. URL: https://ukraine.ohchr.org/en/Forced-displacement-from-territory-of-Ukraine-occupied-by-the-Russian-Federation

3. Мартинюк О. В., Ципцюра В. В., Безносюк А. І. Щодо правового захисту цивільного населення під час збройного конфлікту у світлі імплементації норм міжнародного гуманітарного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Т. 4, № 88. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.15

4. Денищук Д. Є. Документування воєнних злочинів в Україні. *Процесуальні та криміналістичні аспекти розслідування воєнних злочинів* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 21 лют. 2024 р.). Одеса : ОДУВС, 2024. С. 31–36.

5. Дробенко Д. Ф., Третяк С. В. Особливості фіксації та документування воєнних злочинів. *Український політико-правовий дискурс.* 2026. № 20. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18830892

6. Бориславська А. Доктрина командної відповідальності за воєнні злочини у міжнародному праві та національній правовій системі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. № 90. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.9

7. Про ратифікацію Римського статуту МКС: Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20

8. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 04.10.2024 № 4012-IX від 04.10.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20

9. Про внесення зміни до статті 438 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невиправдану затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини у військових цілях : Закон України від 15.05.2023 № 4499-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-20

10. Основні положення Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них : довідкове видання / пер. з англ. Делегації Міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні. Женева : МКЧХ, 2023. 88 с. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/11/0365_154-ebook.pdf

11. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні : Постанова Кабінету міністрів України від 22.08.2025 №329. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2017-%D0%BF#Text

12. German Criminal Code (Völkerstrafgesetzbuch). Bundesministerium der Justiz, ст. 1–15. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vstgb/englisch_vstgb.html

13. Code pénal. Livre IV bis : Des crimes et des délits de guerre. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000022686378

14. У Франції розслідують сім справ про злочини, скоєні щодо французів в Україні: *Європейська правда*, 2022. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/23/7147409/

15. The Interdepartmental Committee for International Humanitarian Law. Federal Department of Foreign Affairs of Switzerland. URL: https://www.eda.admin.ch/en/the-interdepartmental-committee-for-international-humanitarian-law

16. United Kingdom. International Criminal Court Act 2001. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/17

17. United Kingdom. Voluntary Report on the Implementation of International Humanitarian Law at Domestic Level (Second Edition). London : Foreign, Commonwealth & Development Office ; Ministry of Defence, 2024. 100 p. URL: https://www.gov.uk/government/publications/implementation-of-international-humanitarian-law-at-domestic-level-2024-voluntary-report

18. Crimes Against Humanity and War Crimes Act. S.C. 2000, c. 24. Justice Laws Website. URL: https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/C-45.9/FullText.html

19. International Criminal Court Act 2002. No. 41, 2002. Federal Register of Legislation. URL: https://www.legislation.gov.au/C2004A00992/latest/text

20. Criminal Code Act 1995. Division 268 – Genocide, crimes against humanity, war crimes and crimes against the administration of the justice of the International Criminal Court. Federal Register of Legislation. URL: https://www.legislation.gov.au/C2004A04868/2026-06-30/2026-06-30/text/original/epub/OEBPS/document_2/document_2.html

21. Wet internationale misdrijven. Wet van 19 juni 2003, houdende regels met betrekking tot ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht. Wetten.nl. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0015252/2020-01-01

22. Belgium. Service public fédéral Justice. Violations graves du droit international humanitaire. URL: https://www.justice.belgium.be/fr/themes_et_dossiers/infractions_internationales/violations_graves_du_droit_international_humanitaire

23. Belgium. Service public fédéral Justice. Réforme du Code pénal. URL: https://justice.belgium.be/fr/themes/securite_et_criminalite/reforme_du_code_penal

24. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (Редакція від 18.09.2026). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

Prypolova L. I. FOREIGN EXPERIENCE IN THE IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW NORMS

The article examines the experience of Germany, France, Switzerland, the United Kingdom, Canada, Australia, the Netherlands and Belgium in implementing international humanitarian law (IHL) and determines the relevance of these approaches for Ukraine. The effectiveness of IHL depends on both national legislation and the capacity of state institutions to ensure its practical implementation and accountability for violations. Particular attention is paid to the relationship between international obligations and national mechanisms of criminal responsibility, investigation, prosecution and institutional coordination.

The analysis demonstrates that national models of IHL implementation combine criminalization of international crimes, jurisdiction, responsibility of military commanders and other superiors, specialization of investigative and prosecutorial institutions, inter-agency coordination, documentation of violations, victim protection and monitoring of compliance. Germany provides a comprehensive statutory framework for international crimes and superior responsibility, while France combines legislative regulation with institutional specialization. Switzerland combines criminal-law provisions, universal jurisdiction and interdepartmental coordination. The United Kingdom relies on statutory regulation and specialized investigative capacity. Canada provides detailed regulation of international crimes, jurisdiction and superior responsibility. Australia distinguishes domestic criminalization from cooperation with the International Criminal Court. The Netherlands provides a systematic framework for international crimes and jurisdiction, whereas Belgium demonstrates the evolution of universal jurisdiction and its subsequent legislative restriction.

The comparative analysis shows that foreign models should not be mechanically transferred to Ukraine. Their significance lies in adapting individual legal and institutional solutions to the Ukrainian system while taking into account its existing legislation, institutional structure and international obligations. Ukraine already has a developed normative and institutional basis for implementing IHL, including liability for aggression, war crimes, genocide, crimes against humanity and responsibility of military commanders and other superiors. The ratification of the Rome Statute in 2024 and subsequent amendments to national legislation further strengthened this framework.

The full-scale armed aggression has demonstrated the need to improve the practical effectiveness and coherence of existing mechanisms. Particular importance should be attached to the consistent application of provisions on superior responsibility, the specialization of investigators, prosecutors and judges dealing with international crimes, strengthening the analytical and coordinating capacity of existing inter-agency mechanisms, and improving procedures for collecting, verifying, preserving and using evidence, including digital materials. Equally important are effective guarantees for victims and witnesses, access to justice, professional training and systematic monitoring of the implementation of IHL.

The study concludes that the principal value of foreign experience for Ukraine is not the creation of a new implementation model, but the improvement of the existing one. Comparative experience provides benchmarks for strengthening legal consistency, institutional capacity and practical enforcement of IHL obligations. Its adaptation may contribute to more effective accountability for international crimes, better coordination among competent authorities, improved protection of victims and further development of Ukraine's national system for implementing international humanitarian law.

Keywords: *international humanitarian law, implementation, international crimes, war crimes, superior responsibility, jurisdiction, inter-agency coordination, evidence management, victim protection, Ukraine.*

Дата першого надходження статті до видання: 21.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026